

Dr. Mustafa DUMAN

BAZILARI YENİ TESBİT EDİLEN RESİMLİ TAŞBASKISI FERHAD ile ŞİRİN KİTAPLARI

Ferhad ile Şirin Hikâyesi Hakkında

Ferhad ile Şirin hikâyesi, Genceli Nizâmî'nin *Hüsrev ü Şirin* adlı mesnevisiyle bağımsız bir hikâye olarak yazıya geçirilmiştir. Bu hikâye *Ferhadnâme* olarak da bilinir. Aslında hikâyenin konusu *Şehnâme*'de de geçmektedir. Oradaki hikâye, İran'da, 596-628 yılları arasında yaşamış olan Sasani hükümdarı Hüsrev Pervîz'in yaşamı çevresinde oluşturulmuştur. İran'da yayılmış olan bu hikâyeyi daha sonra Ali Şir Nevâî, 1484 yılında *Ferhad ü Şirin* adıyla, konusunu biraz değiştirip, hikâyenin merkezine Hüsrev yerine Ferhad'ı koyarak mesnevi tarzında yazmıştır. Günümüzdeki yazılı metinlerin kökeninde Nevâî'nin eseri vardır.¹

Bu hikâyenin daha sonra Azerbaycan'da ve Anadolu'da yazıya geçirilen şekillerinde bazı değişiklikler ve eklemeler yapılmıştır. Hikâyenin batı Türkçesindeki en tanınmış metni Şeyhî'nin *Hüsrev ü Şirin* adlı mesnevisidir. Bu eser, yazarı tarafından II. Murat'a ithaf edilmiştir.² Anadolu sahasında yazılan *Ferhad ile Şirin*

1 Agâh Sırrı Levend, *Ali Şir Nevaî, Hamse: Hayretü'l-Ebrar, Ferhad ü Şirin, Leylî vü Mecnnun, Seb'a-i Seyyar, Sedd-i İskenderi*, III. Cilt, Türk Dil Kurumu yayını, Ankara, 1967, s. 99-201.

2 Faruk K. Timurtaş, *Şeyhi ve Husrev ü Şirin'i*, İnceleme-Metin, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayını, İstanbul, 1980. Bu kitabın önsözünde ve birinci bölümünde hikâyenin kökeni hakkında geniş bilgi bulunmaktadır.

mesnevileri arasında Lâmiî Çelebi'nin yazdığı *Ferhad ü Şirin* de vardır.³ Ferhad ile Şirin hikâyesinin Anadolu'daki çeşitlemelerine Ferhad'ın kayaları delerek Amasya şehrine su getirmesi olayı da dahil edilmiştir. Yer adları da değiştirilerek olaylar Anadolu'da ve kısmen de Azerbaycan'da geçmiş gibi gösterilmiştir. Hikâyedeki İran etkisi bu varyantlarda ortadan kaldırılmaya çalışılmıştır. Bu yeni şekilde Ferhad, hem şehre su getiren kahraman, hem de âşık rolündedir. Ferhad ile Şirin Hikâyesi efsaneye dönüşmüş haliyle, Amasya'ya getirilen suyun anlatıldığı metinler olarak da günümüze ulaşmıştır.⁴

Pertev Naili Boratav, Ferhad ile Şirin hikâyesinin 1299/1882 tarihli taşbasması nüshasını, 1930 tarihli Sebat Matbaası baskısını ve Selâmi Münir tarafından yeni yazıya aktarılan 1937 tarihli başkısını incelemiş ve bu hikâyeyi İran edebiyatının klâsik manzum eserlerinden alınan hikâyeler çerçevesinde saymıştır. Boratav'a göre, bu hikâye içindeki şiirlere bakıldığında bunların doğrudan saz şairlerinin ürünleri olmadıkları anlaşılır. Çünkü ona göre bu hikâyeye serpiştirilen şiirler mani tarzındadır.⁵ Hikâyenin 1261/1845 tarihli bir elyazması Erzurum Atatürk Üniversitesi kitaplığındadır. Ferhad ile Şirin'in Anadolu'da, sözlü gelenekte bulunan bir şekli saz şairi Âşık Mevlüt İhsanî'den derlenerek yazıya geçirilmiştir.⁶

Ferhat ile Şirin Hikâyesi, mesnevilerden alınarak Anadolu ve Azerbaycan'da bir halk hikâyesi olarak düzenlendiğinde, yazılı şekillerinde, hikâyede bulunan manzum bölümler diğer halk hikâyelerimizde olduğu gibi tümü hece vezniyle değil, çoğu oldukça bozuk bir aruz vezniyle divan şiiri tarzında gazel ve şarkı olarak yazılmıştır. Hece vezniyle mani tarzında yazılanları da vardır.

Bu hikâye anlatılmaktan çok yazılı metinlerden okunmak suretiyle halka ulaştığından, yayınlanmış olan metinlerden bu özellikleri tesbit edebiliyoruz.

Ferhad ile Şirin hikâyesi resimli taş baskısı olarak en çok basılan kitaplarıdır. Seyfettin Özege'nin bildirdiği en eski *Hikâye-i Ferhad ile Şirin* kitabı, İstanbul'da, 1271/1855 yılında taşbaskısı tekniğiyle basılmış olan nüshadır.⁷ Aşağıda, 1 numaralı künyenin anlatıldığı bölümde de görüleceği gibi, *Ferhat ile Şirin*

3 Bu mesnevi'nin çevriyazısı için bkz: Agâh Sırrı Levend, "Lâmiî'nin Ferhad ü Şirin'i", *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı Belleten 1964*'den ayrı basım, Ankara, 1965, s. 85-111.

4 Bu mesnevi'nin çevriyazısı için bkz: Agâh Sırrı Levend, "Lâmiî'nin Ferhad ü Şirin'i", *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı Belleten 1964*'den ayrı basım, Ankara, 1965, s. 85-111.

5 Pertev Naili Boratav, *Halk Hikâyeleri ve Halk Hikâyeciliği*, (Yayıma Hazl. M. Sabri Koz), Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı Yayını, İstanbul, Aralık 2002, s. 4 ve s. 21-29. Bu konuda ayrıca bkz: Otto Spies, *Türk Halk Kitapları*, (Türkçeye Çev. Behçet Gönül [Necatigil]), Eminönü Halkevi Yayını, İstanbul, 1941, s. XII-XIII. (Behçet Gönül tarafından yazılan "Türk Halk Kitapları'nın Tercümesi Münasebetiyle" başlıklı yazı ve s. 10.

6 Fikret Türkmen-Mustafa Cemiloğlu, *Âşık Mevlüt İhsanî'den Derlenen Halk Hikâyeleri*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, ????, s. 156-161.

7 M. Seyfettin Özege, *Eski Harflerle Basılmış Türkçe Eserler Kataloğu*, 2. Cilt, İstanbul, 1973, s. 565.

Hikâyesi'nin şimdilik elimizde bulunan en eski taşbaskısı kitabı 1265/1849 tarihini taşımaktadır. Kitaplığımızdaki bir nüshası ilk kez tarafımızdan bu yazıda tanıtılmaktadır.

Resimli Taşbaskısı Kitaplardaki Ferhad ile Şirin Hikâyesinin Özeti

Bir zamanlar Azerbaycan ülkesinde, Erzen denilen, suyu ve havası güzel, her yanı bağ, bahçe olan zengin bir şehir vardı. Oranın hükümdarının erkek çocuğu olmadığı için kızı Mehmene Banu hükümdarlık koltuğunda oturuyordu. Mehmene Banu'nun vezirleri akıllı ve deneyimli devlet adamlarıydı. Mehmene Banu bekârdı. Kızkardeşinin kızı Şirin'i evlâtlık olarak yanına almıştı. O, güzellikte sanki ikinci bir Zeliha olan Şirin'i çok seviyordu.

Mehmene Banu bir gün ülkesinin en iyi mimarlarını bir araya topladı ve onlardan Şirin için çok güzel bir köşk yapmalarını istedi. Mimarlar hemen işe koyuldular ve çok güzel bir köşk yaptılar. Köşkün duvarlarını resimlerle süslemesi için de dönemin en iyi ressamı Behzad'ı ve oğlu Ferhad'ı görevlendirdiler. Kendisi için yapılan köşkün duvarlarındaki nakışları görmek için köşke gelen Şirin orada bir erkek güzeli olan Ferhad'ı gördü ve ona âşık oldu. Şirin ertesi gün gene aynı yere gitti ve gizlenerek elindeki altın elmayı Ferhad'a attı. Bu onu sevdiğinin bir işaretiydi. Ferhad elmanın nereden geldiğini araştırırken Şirin'i gördü. Şirin'in güzelliği karşısında çok şaşırdı, boya çanağı elinden yere düştü. O da Şirin'e gönülden vuruldu.

Hikâyenin devamında iki âşık biri birlerine hasret iken Şirin, Mehmene Banu'ya kendisi için daha küçük bir köşk yaptırmasını istedi. O da yapıldı ve Behzad'la oğlu Ferhad onun da duvarlarını nakışlarla süslediler. Bu arada Mehmene Banu Ferhad'la Şirin arasındaki aşkı duydu. Ferhad'ı imtihan etmek için ondan dağı delerek Şirin'in köşküne su getirmesini istedi. Kimsenin yapmaya yanaşmadığı işi Ferhad memnunlukla kabul etti ve külüncü ile dağı delerek suyu Köşkün bahçesine ulaştırdı. Mehmene Banu, Ferhad ile Şirin'in buluşmalarını duydu ve onları yakalattı. Ferhad'ı zindana attırdı. Derler ki o da içten içe Ferhad'ı seviyordu.

Ferhad zindanda iken Mehmene Banu bir gece rüyasında bir pir gördü. Pir ona, Ferhad'ı zindandan çıkarmazsa helâk olacağını söyledi. O da çok korktu ve Ferhad'ın zindandan çıkartılmasını emretti. Ferhad zindandan çıkınca oradan ayrıldı ve sahrada dolaşmaya başladı. Sanki Mecnun gibi idi. Hayvanlarla arkadaş oldu. Bir ara şehre gelip Şirin'le görüştü ama gene sahraya döndü.

O zamanlar Amasya'da Hürmüz Şah adında bir hükümdar vardı. Ferhad'ın hikâyesini duyunca onu huzuruna çağırttı. Ona yardım etmek, Şirin'e kavuşmasını sağlamak istedi. Mehmene Banu'ya bir mektup yazdı. Mehmene Banu, Hürmüz Şah'ın isteğini yerine getirmeyince iki devletin orduları arasında savaş başladı. Ordular karşı karşıya gelince her taraftan bir kahramanın ortaya çıkıp savaşması istendi. Bunun üzerine Ferhad ortaya atıldı ve rakiplerini yendi. Ondan sonra Hürmüz Şah'ın oğlu Hüsrev meydana çıktı. Mehmene Banu'nun sihirbazı Hüsrev'i ayıya çevirdi. Fakat Hürmüz Şah'ın adamları bir baskınla Hüsrev'i kurtardılar. Sihir bozulunca o da tekrar insan haline geldi. Mehmene Banu kaçtı.

Meğer Hürmüz Şah'ın oğlu Hüsrev de Şirin'i severmiş. Hürmüz Şah bu ikilem arasında kalınca oğlunun Ferhad'la başa çıkamayacağını anladığından ondan yapamayacağını tahmin ettiği bir iş istedi. Amasya'nın yanındaki dağ yarıp şehre su getirmesini söyledi. Ferhad bu işin sonuna geldiğinde Mehmene Banu'nun gönderdiği cızı kılığındaki bir sihirbaz ona, Şirin'in öldüğünü, onu lokmasından getirdiğini söyleyince Ferhad çok üzüldü ve elindeki ağır külünkü havaya atıp başına indirdi ve oracıkta hemen öldü. Ferhad'ın öldüğünü duyan Şirin oraya geldi. Ferhad'ın cansız bedenini görünce o da koynunda sakladığı bir hançeri kalbine sapladı. Ferhad'ın yanına düştü. Bu arada dağdan inen bir aslan da cadı kadını parçaladı.

Mehmene Banu, olayı duyunca çok üzüldü. Şirin'in elbiselerini aldı, kokladı ve sakladı. Her iki genç yan yana gömüldü. Bu dünyada buluşamayan bu iki sevgilinin cennette buluştuklarına inanılır. Derler ki, her bahar mezarlarda birinin üzerinde kırmızı, diğerinin üzerinde beyaz bir gül açar. Bu güller buluşmak için biri birlerine doğru eğildiklerinde arada biten bir kara çalı buna engel olur.

Şirin, resimli taşbaskısı *Ferhad ile Şirin* kitaplarında Mehmene Banu'nun kızkardeşinin kızı olarak geçmektedir. Hikâyenin bazı çeşitlemelerinde ise Şirin, Mehmene Banu'nun kızkardeşi olarak gösterilir. Bu durumu günümüzde yayınlanmış olan Lâtin harfli Türkçe *Ferhad ile Şirin* kitaplarında da görmekteyiz. Örneğin, Süleyman Tevfik tarafından derlenip, 1930 yılında yayımlanan *Ferhat ile Şirin* adlı kitapta Şirin Mehmene Banu'nun kızkardeşi olarak gösterilmiştir.⁸⁸ Daniş Remzi Korok tarafından yayınlanan *Hakiki ve Tam Ferhat ile Şirin* adlı kitabın 1975 tarihli bakışında ise Şirin, Mehmene Banu'nun kızkardeşinin kızı, yani yeğeni olarak geçer.⁸⁹

8 S.[üleyman] Tevfik, *Ferhat ile Şirin*, Naşiri İkbal Kütüphanesi Sahibi Hüseyin, İstanbul, 1930, s. 4.

9 Daniş Remzi Korok, *Hakiki ve Tam Ferhat ile Şirin*, Sağlam Kitabevi, İstanbul, 1975, s. 4.

Bazıları Yeni Tesbit Edilen Reşimli Taşbaskısı Ferhad ile Şirin Kitapları

1. *Ferhad ile Şirin* (1265/1849)

Diğer taşbaskısı *Ferhad ile Şirin* kitaplarıyla karşılaştırma olanağı sağlamak için bu kitabın giriş bölümünü ve kitaptaki şiirlerden birkaç örnek vermek yararlı olacaktır:

“Râviler şöyle rivayet ve böyle hikâyet ederler ki diyar-ı Horasan’da, Acem ikliminde bir azim şehir var idi. Havası hub yerde vâki’ olup etrafı bağ-bağçe, gül, gülistan ve her bağçede bir ırmak akardı. Ve ol şehir-i azimin dört tarafı sahra idi. Çayır, çimen, sümbül, menekşe, lâle idi. Ve ol sahranın ortasında bir nehr-i azim çağlayıp akardı. Ve ol şehrin halkı cümle iyş ü safaya meyyal idi. Ve hem ol şehrin gerek eri ve gerek avratı gayet hüsna idi. Birinin yüzüne baktıkda zülfü kendine bend-i esir ederdi. Ol vilâyette âdâb-ı kaide bu idi kim ol vilâyet padişahının erkek evlâdı kalmasa kızını tahta geçirip padişah ederlerdi. Ve bu padişah olan

1. *Ferhad ile Şirin*, İşbu hikâye-i acibe bin ikiyüz altmış beş senesi Zilkadde-i el-şerifesinin evâhirinde (1849 yılı Eylül ayı sonlarında) Basmahane-i Âmire’de raci-i Lütfullah ricalinin marifet ve nezaretiyle tab ve temsil olunmuşdur. 63 s. 21,5x15 cm. ve 17x10,5 cm. Kitabın her sayfasında 19 satır vardır.

Kitabın kapağında yazı ve resim bulunmuyor. Kitap adı ikinci sayfanın başındaki serlevha içerisinde yazılıdır. Kitapta serlevha dışında resim yoktur. Kitabın sayfa kenarlarında bir çok taşbaskısı halk kitabında ve bu kitabın diğer baskılarında gördüğümüz şekilde başka bir hikâye yoktur. Kitaptaki yazılar harekelidir. Bir nüshası kitaplığımızda bulunan bu baskı bugünkü bilgilerimize göre en eski taşbaskısı *Ferhad ile Şirin* kitabıdır.

hatunun ismine Mehmene Banu derlerdi. Bunun birkaç tane akıllı vezirleri var idi. Her birileri akil, tedbir sahibleri idi. Bu padişahın eyyamı devletinde cümle âlem-i halk asûde idiler ve askeri çok ve etraf u eknafta olan şehirler Mehmene Banu'dan havf edip her sene hediye verirler idi. Bu Mehmene Banu'nun bir kız karındaşı kızı var idi. İsmine Şirin derlerdi. (s. 3) Güya Zeliha-yı sâni idi. Çeşmi ebrusu çar, kirpikleri tir, kaşları keman, bir âfet-i zaman, henüz on üç, on dört yaşında, devlet külâhı başında, hüsnü ol şehirde meşhur idi.

Beyit:

Devr-i Adem'den beri gelmemiş dünyaya sen gibi bir güzel
İsmi Şirin kendi şirin sözü şirin bir güzel.

(s. 6.) Ferhad'ın yazdığı beyit budur:

Bilmem melek misin cânâ yoksa ferişte
Heman aklım aldın efendim seni bir görüşte

Benim derd-i derûnumdan haberdâr olmayan bilmez
Muhabbet bir belâdır giriftar olmayan bilmez.

Bu beyti söyledi. Beyt-i Şirin:

Şirin efendim Şirin'e düştü
Ah eyledikçe zârı Şirin'e düştü
Güzeller hep kısmet oldu
Ferhad'a Şirin düştü.

Bu beyti söyledi. Beyt-i Ferhat:

(s. 7) Gözlerin şirin imiş
Baktıkça şirin imiş
Ben ona Şirin dedim
Meğer candan şirin imiş.

Şirin dahi bu beyti söyledi:

Ben bir yâre kul olmuşum
Yanıp yolunda kül olmuşum
Kuş dilin bilmez iken
Şimdi bülbül olmuşum.

Ferhat biçare dahi nazire bunu söyledi:

Yar gözlerim içeriden
Yar bağrımı içeriden
Gözlerim gülistanda kaldı
Çıkmadı yar içeriden.

Beyt-i Ferhat:

Benim derd-i derunumdan
Her kale bakıp eğlenir
Gayri yok eğlencesi
Ol hale bakıp eğlenir.”

2. *Ferhad ile Şirin*, 1270/1854, [İstanbul], 63 s.

M. Sabri Koz tarafından bildirilen ve ikinci sayfasının fotokopisi yayınlanan *Ferhad ile Şirin*, taşbaskısı tekniğiyle basılmıştır. Koz, kitabın 63 sayfa olduğunu yazmaktadır. Verilen künyeden kitapta resim bulunmadığı anlaşılıyor.¹⁰ Nurettin Albayrak bu baskının en eski *Ferhad ile Şirin* baskısı olduğunu yazmıştır.¹¹ Şimdiki bilgilerimize göre, yukarıda da bildirdiğimiz gibi, en eski taşbaskısı *Ferhad ile Şirin* kitabı 1 numarada tanıttığımız 1265/1849 tarihli *Ferhad ile Şirin*'dir.

2. *Ferhad ile Şirin* (1270/1854)

10 Koz, "Türk Halk Hikâyelerinde Aile", *Sosyo-Kültürel Değişme Sürecinde Türk Ailesi*, II. Cilt, T. C. Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu, Ankara, Aralık 1992, s. 604. Resim için bkz: Abdullah Uçman-M. Sabri Koz, *Ferhad ile Şirin*, *Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi*, Cilt: 3, Dergâh Yayınları, İstanbul, Şubat 1979, s. 196.

11 Nurettin Albayrak, "Ferhad ve Şirin", *İslâm Ansiklopedisi*, Cilt:t 12, Türk Diyanet Vakfı Yayını, İstanbul, 1995, s. 389.

3. *Hikâye-i Ferhad ile Şirin*, İşbu hikâye bin iki yüz yetmiş bir (1855) senesi litografya destgâhında tab olunmuştur. İstanbul, 64 s. 6 resim.

Özege'nin bildirdiği 1271/1855 tarihli taşbaskısı *Hikâye-i Ferhad ile Şirin* Malik Aksel tarafından bir makale çerçevesinde tanıtılmıştır. Aksel, kitapta yer alan resimlerden beş tanesini de yayınlamıştır.¹²

3. “Ferhad köşkü nakşederken Şirin’i gördükte şaşırıp elinden boya çanağını ve fırçaları düşürdüğünün resmidir.” (1271/1855)

3a. “Ferhad meydanda muharebe ederken Hürmüz Şah dürbün ile seyrettiğinin resmidir.”

4. *Hikâye-i Ferhad ile Şirin*, kenarında *Hikâye-i Raznihan ile Mahfiruze Sultan*, (t.y.), [İstanbul], 64 s. 8 resim. 22x15 cm. ve 20,5x13,5 cm. Her sayfada 21 satır.

Kitabın kapağında resim veya yazı yoktur. Kitabın 2-36. sayfalarının kenarında “*Hikâye-i Raznihan ile Mahfiruze Sultan*” ve 37-63. sayfaların kenarında “*Me-likşah ile Güllü Hanımın Hikâyesi*” vardır. Kitabın sonunda, elimdeki en eski nüshada bulunmayan şu dizeler yer almaktadır.

“Tıfl iken bir hâceyi dâñâdan aldım sebak
Ben anı tahrir ederken yandı destimde varak.

Zan ederdim bu gece destimde yar olmaz sabah
Nail-i vuslat idem derken heman attı şafak.”

12 Malik Aksel, “Halk Hikâyelerinden Resimlerle: Ferhat ile Şirin”, *Türk Folklor Araştırmaları*, Sayı: 229, (Ağustos 1968), İstanbul, s. 5034-5037.

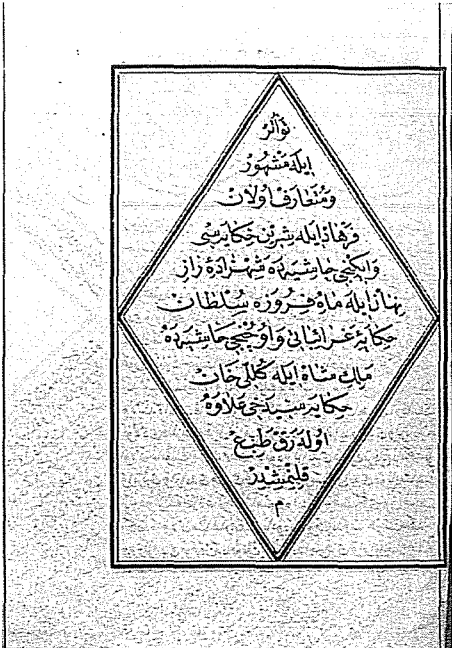

4. "Ferhad dağı delerken acuze karı elinde lokma çanağı gelip Ferhad'a Şirin vefat etti dedikte Ferhad külünk ile kendini vurduğı, Şirin dahi gelip hançer ile vurduğı, min tarafillah arslan acuzeyi parçaladığı resmi."

Kitaptaki resimler oldukça acemice yapılmıştır. Son resimde Ferhad'ın kendini öldürmesi, Şirin'in hançeri bağına saptırması tasvir edilmiştir. Bu resim kitabın diğer resimli nüshalarında da tekrarlanmaktadır. 62. Sayfadaki resim altı yazısı şöyledir:

"Ferhad dağı delerken acuze karı elinde lokma çanağı gelip Ferhad'a Şirin vefat etti dedikte Ferhad külünk ile kendini vurduğı Şirin dahi gelip hançer ile vurduğı min tarafillah arslan acuzeyi parçaladığı resmi."

1849 tarihli nüshanın yukarıda, 1 numaralı tanıtımda çevriyazısı verilen bölümleri bu nüshada da aynen yer almaktadır. Oradan kopya edilmiş gibidir.

5. Tevatür ile Meşhur ve Mütearif olan *Ferhad ile Şirin Hikâyesi* ve ikinci haşiyede *Şehzade Raznihan ile Mahfiruze Sultan Hikâyesi* ve üçüncü haşiyede *Melikşah ile Güllü Han Hikâyesi* dahi ilâve olunarak tab kılınmıştır. 62 s. (1 yaprak eksik), [İstanbul], (t.y.),

5. *Ferhad ile Şirin Hikâyesi* ve ikinci haşiyede *şehzade Raznihan ile Mahfiruze Sultan hikâyesi-garâibâtı* ve üçüncü haşiyede *Melikşah ile Güllü Hanım Hikâyesi*

5a. Ferhad ile Şirin Hikâyesi ve ikinci haşiyede şehzade Raznihan ile Mahfiruze Sultan hikâye-i garâibâtı ve üçüncü haşiyede Melikşah ile Güllü Hanım Hikâyesi

8 resim. 23,5x15,5 cm. ve 21x13,2 cm. Asıl metin her sayfada 21 satır olarak yazılmıştır.

Kitabın, ikinci sayfasının başındaki serlevha içerisinde yazılı adı “Hikâye-i Ferhad ile Şirin” şeklindedir. Kitabın sayfa kenarlarında, 2-36. sayfalar arasında “Hikâye-i Raznihan ile Mahfiruze” ve 37-63. sayfalar arasında “Melikşah ile Güllü Hanımın Hikâyesi” yer almaktadır. Kitabın metin kısmı bir önceki kitabın bire bir aynı olduğu için tamamının 64 sayfa olduğu ve haşiyede

deki ikinci hikâyenin 63. sayfada bittiği sonucuna düşünülebilir. Kitapta bulunan resimler, diğer nüshalardaki resimlerle karşılaştırıldıklarında güzel resimler oldukları ve mutlaka ressam elinden çıktıkları anlaşılmaktadır. Kitabın başlangıcı ve kitapta yer alan bazı şiirler yukarıda, 1 numaralı tanıtımda çevriyazısını verdiğimiz metinlerle karşılaştırılınca aynı oldukları görülmektedir. Kitabın bir nüshası kitaplığımızdadır.

6. Hikâye-i Ferhad ile Şirin, kenarında Hikâye-i Raznihan ile Mahfiruze Sultan, 1291 Rebiyülahir Gurre (1874, 1 Mayıs), Harrerahu Sıdkı Salim, Mühürde: Ahmed Neşet, İstanbul, 64 s. 8 resim. 23x15cm ve 21x13,5 cm.

Kitabın 2. sayfası ve son sayfasıyla resimli diğer sayfaları kitaplığımızda bulunmaktadır. Yukarıdaki künye ikinci sayfadan alınmıştır. Özege Kataloğu’nun 2.

cildinin 565. sayfasında verilen aynı tarihli künye ile ve elimizdeki diğer nüshalarla karşılaştırarak bu nüshayla oluşturduk. Kitapta bulunan 8 resim sonradan boyanarak renklendirilmiştir. Böyle resimli taşbaskısı kitaplarda, resimleri elle boyanarak

6. “Ferhad ile Şirin kökte oturup birbiriyle muhabbet eylediğinin resmidir.” (1291/1874)

renklendirilen nüshalara “destebaşı” adı verilmektedir. Elimizdeki resimli sayfalar da böyle bir nüshadan alınmıştır. Kitabın son sayfasında, burada 4 numaralı kitabın sonunda bulunan şiir vardır. Ayrıca bu sayfada iki kez kitabın basım tarihi yazılmıştır. Kitabın hattatı Sıdkı Salim’dir.

7. *Hikâye-i Ferhad ile Şirin* kenarında *Hikâye-i Raznihan ile Mahfiruze Sultan*, 1299/1882, İstanbul, 63 s. (64. sayfada numara yok). Hakkâklar Çarşısında Şirket-i Hayriye-i Sahafiye dükkânında furuht olunur. Numro: 45. 8 resim. 23x16 cm. ve 21x13,5 cm. Aşıl kitap metni her sayfada 21 satır.

Kitabın kapağında resim ya da yazı yok. kitabın adı ikinci sayfanın başındaki serlevha içerisine yazılmıştır. Kitabın haşiyesinde 2-36. sayfalar arasında “*Hikâye-i Raznihan ile Mahfiruze Sultan*” ve 37-63. sayfaları arasında “*Melikşah ile Güllü Hanımın Hikâyesi*” yer almaktadır. Kitaptaki resimler değişik ellerden çıkmış, acemice yapılmış resimlerdir. Kitabın 63. sayfasında basım tarihi ve numarasız 64. sayfasında yukarıda 4 nolu künyede çevriyazısı verilen şiir bulunmaktadır. Kitabın baş tarafındaki metinle yukarıda 1 numaralı künyede çevriyazısı yer alan şiirler bu nüshada da farklılık göstermez. Bu kitabın bir nüshası kitaplığımızda mevcuttur.

7. *Hikâye-i Ferhad ile Şirin*, kenarında *Hikâye-i Raznihan ile Mahfiruze Sultan* (1299/1882)

7a. “*Hüsrev Şehzade’nin Simurg ile muharebesinin* resmidir.” (1299/1882)

8. *Hikâye-i Ferhad ile Şirin* kenarında Hikâye-i Raznihan ile Mahfiruze Sultan, 63 s. (64. sayfada numara yok), [İstanbul], (t.y.), 8 resim. 23,5x15,5 cm ve 21x13,5 cm. Her sayfada asıl metin 21 satır.

Kitabın kapağında yazı veya resim yoktur. Kitabın adı ikinci sayfanın başındaki serlevha içerisine yazılmıştır. Kitapta sayfa kenarlarına 2-36. sayfalar arasında “Hikâye-i Raznihan ile Mahfiruze Sultan”, 37-63. sayfalar arasına ise “Melikşah ile Güllü Hanımın Hikâyesi” yazılmıştır. Kitaptaki resimler ressam elinden çıkmamış basit resimlerdir. Kitabın girişindeki metin ve yukarıda 1 nolu künyeyi anlatırken çevriyazısını verdiğimiz şiirler burada da aynıdır. Kitabın sonunda 4 numaralı künyeyi anlatırken çevriyazısını verdiğimiz şiir yer almaktadır. Bu kitabın bir nüshası kitaplığımızda mevcuttur.

8. *Hikâye-i Ferhad ile Şirin*, kenarında *Hikâye-i Raznihan ile Mahfiruze Sultan*

8a. “Ferhad köşkü nakşederken Şirin’i gördükte kendini şaşırıp elinden boya çanağı ve fırçaları düşürdüğü’nün resmidir.”

9. *Hikâye-i Ferhad ile Şirin* kenarında Hikâye-i Raznihan ile Mahfiruze Sultan, Mahalli furuhtu: Dersaadet, Bayazıt Çadırcılar Caddesinde 147-149 numarolu Kitaphane-i Hafız Şükrü-Hakkâklar Çarşısında 1-2 numrolarda Kitaphane-i Hafız Aziz ve Mahdumu Raif, 64 s. (t.y.), 8 resim, 23x15,5 cm. ve 20,8x13,5 cm. Kitabın asıl metni sayfada 21 satır olarak yazılıdır.

Kitabın kapağında, çerçeve içerisinde nerede satıldığı yazılmaktadır. Kitabın adı

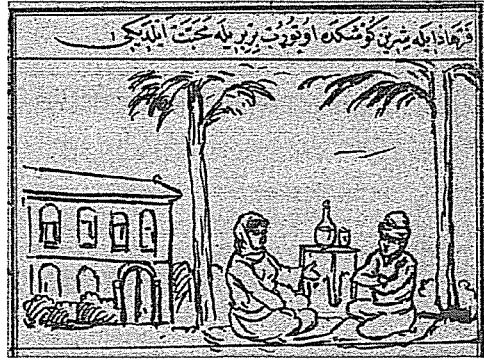
ikinci sayfanın başında yazılmıştır. 2-36. sayfaların kenarında “Hikâye-i Raznihan ile Mahfiruze Sultan” 37-63. sayfaların kenarında ise “Melikşah ile Güllü Hanımın Hikâyesi” yer almaktadır. Kitaptaki resimler ressam elinden çıkmış düzgün resimlerdir. Kitabın başındaki metin ve bazı şiirler yukarıda 1 numarada çevriyazısını verdiğimiz nüshadakilerle aynıdır. Kitabın sonunda 4 numaralı kitabı tanıtırken çevriyazısını verdiğimiz şiir vardır. Kitap yukarıda tanıttığımız tüm taşbaskıları gibi hareketli olarak yazılmıştır. Bu kitabın bir nüshası kitaplığımızda mevcuttur.

Bir satış kataloğunda bu kitabın kapağında aynı yazılar bulunan fakat çer-

çevesiz bir nüshasının resmini gördüm. Yukarıda 4 numarada anlatılan nüshanın bir benzerinin 4 sayfasının resmini de başka bir satış kataloğunda gördüm. Bunlar hakkında daha fazla bilgiye ulaşamadığım için burada ayrı başlık altında vermekten kaçındım.

9. Hikâye-i Ferhad ile Şirin kenarında Hikâye-i Raznihan ile Mahfiruze Sultan

9a. “Ferhad ile Şirin köşkte oturup birbiriyle muhabbet eylediği.”

10. Tevatür ile Meşhur ve Mütearif olan Ferhad ile Şirin Hikâyesi ve ikinci haşiyede Şehzade Raznihan ile Mahfiruze Sultan Hikâyesi-i garâibâtı ve üçüncü haşiyede Melikşah ile Güllühan Hikâyesi bu kerre dahi ilave olarak tab ve temsil kılınmıştır. Sene: 1296-1297/1879-1880, 64 s. 8 resim, 22x14,5 cm.

10. “Ferhad ile Şirin köşkte oturup birbiriyle muhabbet eylediğinin resmidir.”

Malik Aksel koleksiyonunda bulunan bu kitap Gül Derman tarafından tanıtılmış ve kitaptaki resimlerden beş tanesi yayımlanmıştır.¹³

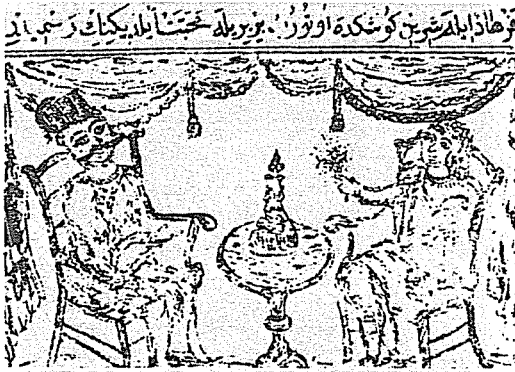

11. "Ferhad dağda hayvanlar ile ağaç gölgesinde saz çaldığıdır." (1326/1908)

arşivinden alınarak yayımlanmıştır.¹⁵ Kitaptaki "Ferhad dağda hayvanlar ile ağaç gölgesinde saz çaldığıdır" alt yazılı resim burada, 8 numarada anlattığımız basımdaki resime çok benzemektedir. Ondan kopya edilmiş gibidir.

11. *Hikâye-i Ferhad ile Şirin* kenarında Hikâye-i Raznihan ile Mahfiruze Sultan, 1326/1908, Mahmut Bey Matbaası'nda tab olunmuştur. Mahall-i tevzii: Hakkâklar Çarşısı'nda dört numaralı dükkândır. 64 s. 8 resim, 23x14,5 cm.

Bu kitabın tanıtımı Gül Derman tarafından yapılmış ve iki resim yayımlanmıştır.¹⁴ Ayrıca kitabın 2. sayfası ve resimli bir sayfasının fotokopisi de M. Sabri Koz

12. "Ferhad ile Şirin Köşkte oturup biri biriyle muhabbet eylediğinin resmidir."

12. *Tevatür ile Meşhur ve Mütearif olan Ferhad ile Şirin Hikâyesi* ve ikinci haşiyede Şehzade Raznihan ile Mehfiruze Sultan Hikâye-i garâibâtı ve üçüncü haşiyede Melikşah ile Güllü Han Hikâyesi bu kerre dahi ilâve olarak tab ve tashih kılınmıştır. Matbaa-i İzmir, satıldığı yer: Hafız Nuri Efendi, s. 8 resim, 23x14,5 cm.

13 Gül Derman, *Resimli Taş Baskısı Halk Kitapları*, Atatürk Kültür Merkezi Yayını, Ankara, 1988, s. 119-121.

14 Gül Derman, *Age.*, s. 123-124.

15 Abdullah Uçman- M. Sabri Koz, *Ferhâd ile Şirin*, *Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi*, Cilt: 3, Derghâh Yayınları, İstanbul, Şubat 1979, s. 194-197.

Kitabın sonunda hattatın adı: “El ketebe el fahri el Seyyid Hâfız Celâleddin Hulud bil-Filibé” olarak kaydedilmiştir. Kitabın künyesi ve kitaptan üç resim Gül Derman tarafından yayımlanmıştır.¹⁶

13. “Ferhad köşkü nakşederken Şirin’i gördükte kendini şaşırıp elinden boya çanağını ve fırçaları düşürdüğünün resmidir.

13. *Hikâye-i Ferhad ile Şirin* kenarında Hikâye-i Raznihan ile Mahfirûze Sultan, (t.y.), [İstanbul], 64 s. 8 resim, 23x14,5 cm.

Gül Derman, bu kitabın künyesini verdi ve kitaptaki resimlerden birini yayımladı.¹⁷

Yayımlanan resim burada 7 numara tanıtılan kitaptaki resme çok benziyor. Ayrıntıda farklar göze çarpıyor.

14. “Ferhad köşkü nakşederken Şirin’i gördükte kendini şaşırıp elinden boya çanağı ve fırçalarını düşürdüğünün resmidir.”

14. [*Ferhad ile Şirin Hikâyesi*], Sene: 1340/1922, 64 s. 8 resim.

Gül Derman’ın bildirdiği ve resimlerinden beşini yayımladığı bu baskının adı tesbit edilemedi. Kitaptaki resimler çocuk resimlerine benzeyen basit resimlerdir.¹⁸

16 Gül Derman, *Resimli Taşbaskısı Halk Kitapları*, Atatürk Kültür Merkezi Yayını, Ankara, 1988, s. 121-122.

17 Gül Derman, *Age.*, s. 124.

15. “Ferhad dağı delerken acuze karı elinde lokma çanağı gelip Ferhad’a Şirin vefat etti dedikte Ferhad külünk ile kendini vurduğı, Şirin dahi gelip hançerle kendini vurduğı bir arslan min tarafillah acuzeyi gelip paraladığı resmidir.”

15. [Hikâye-i Ferhad ile Şirin]

Gül Derman tarafından kitaptaki bir resim yayınlanmış ama kitap hakkında bilgi verilmemiştir.¹⁸ Yayımlanan resmi incelediğimizde resimli taşbaskısı *Ferhad ile Şirin* kitaplarının son sayfalarında yer alan resimlerden biri olduğu görülür. Burada tanıttığımız *Ferhad ile Şirin* kitaplarındaki resimlerden hiç birisine benzemeyen resmin şimdilik künyesini veremediğimiz bir nüshadan alındığı anlaşılmaktadır.

16. Hikâye-i Ferhad ile Şirin kenarında Hikâye-i Raznihan ile Mahfiruze Sultan.

Malik Aksel koleksiyonunda bulunan bu kitaptaki 6 resim Gül Derman tarafından yayımlanmıştır.¹⁹ Yayımlanan resimler incelendiğinde, burada 5 numarada tanıtılan baskıdaki resimlere çok benzemektedirler. Ressam elinden çıktıkları anlaşılmaktadır.

Yukarıda tanıttığımız resimli taşbaskısı *Ferhad ile Şirin* kitaplarının dışında,

16. “Ferhad dağdan dağa hayvanlar ile gezip ağaç gölgesinde saz çaldığı resmidir.”

18 Gül Derman, *Age.*, 98 numaralı resim.

19 Gül Derman, *Age.*, s. 127-130.

diğer bazı kaynaklarda künyelerine rastladığımız baskılar da vardır. Örneğin, M.Seyfettin Özege'de kayıtlı olan üçü tarihli, ikisi tarihsiz beş nüshadan tarihli iki nüshayı göremedik.²⁰ Tarihsiz nüshalardan da bizim tanıttıklarımızın arasında olup olmadıklarını bilemiyoruz. Bu nedenle yalnızca tarihli nüshaların künyelerini 17 ve 18 numaralarda vereceğiz. Özege, kataloğuna aldığı tüm kitapları görüp, ölçülerini alıp kaydettiği için bu iki nüshanın varlığından şüphemiz yoktur.

17. *Hikâye-i Ferhâd ile Şirin*, kenarında *Hikâye-i Raznihan ile Mahfiruze Sultan*, İstanbul, Litografya Destgâhı, 1280/1863. 56 s. Resimli.

17. "Ferhad ile Şirin köşkte oturup birbiriyle muhabbet eylediğinin resmidir."

18. *Tevatür ile Meşhur ve Mütearef olan Ferhâd ile Şirin Hikâyesi...*, İstanbul, 1291/ 1874, 64 s. Resimli.

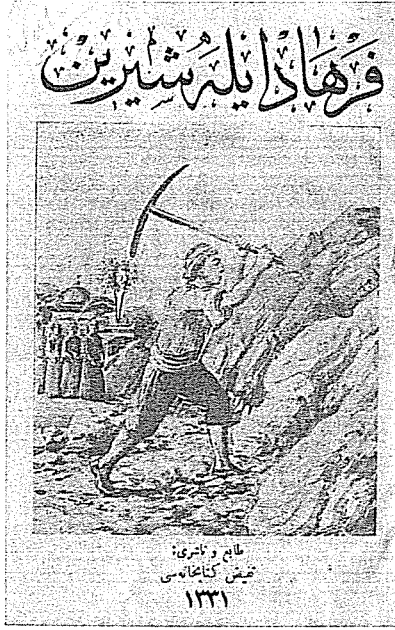
19. *Hikâye-i Ferhad ile Şirin* kenarında *Hikâye-i Raznihan ile Mahfiruze Sultan*, (t.y.), [İstanbul], 64 s. 8 resim. 22x 14,5 cm ve 20,5x13,5 cm. Her sayfada asıl kitap 21 satırda yazılmıştır.

Kitabın kapağında yazı veya resim yoktur. Bu baskıyı diğer baskılardan ayıran en önemli özellik, kitaptaki 8 resimde insan ve hayvan figürü bulunmaması, onların yerine dal yaprak ve çiçek motiflerinin bulunmasıdır. Kitabın bu özelliğini insan resmi yasağı ve büyü kapsamında değerlendirilmektedir. Halk arasındaki bir inanışa göre, insan resimlerinde gözlerin baktığı kişileri nazara uğratması, uğursuzluk getirmesi mümkündür. Bundan dolayı insan resimleri yerine özellikle bitki motifleri tercih edilir. Bazı taşbaskısı halk kitaplarında insan resimlerinin gözlerinin okuyanlar tarafından oyulduğu, hatta tüm resmin karalandığı ve yırtıldığı da elimizde bulunan örneklerde görülmektedir.²¹ Kitabın sonunda diğer bir çok nüshada rastladığımız kitabın konusuyla ilgili olmayan şiir

20 M. Seyfettin Özege, *Eski Harflerle Basılmış Türkçe Eserler Kataloğu*, Cilt: 2, İstanbul, 1973, s. 565.

21 Malik Aksel, "Resim İnanışları", *Kültür Dünyası*, Sayı: 15-16, (Mart-Nisan1955), s. 17-18.

bulunmaktadır. Bu kitabın bir nüshası Atatürk Üniversitesi Kütüphanesi'nde, M. Seyfettin Özege kitapları arasında bulunmaktadır.

20. Ferhad ile Şirin (1330/1912)

20. *Ferhad ile Şirin*, Muharriri: A. C. Sahip ve Naşiri: Tefeyyüz Kitaphanesi, Dersaadet, 1330/1912, 119 s. 14 resim, 17,5x12 cm. ve 14x8,5 cm.

Bu kitap hurufat baskıdır. Kitaptaki resimlerin bir kısmı taşbaskısı kitaplardaki resimlerle aynı konuları işlemektedir. Kitabın başlangıç bölümünün çevriyazısını vererek taşbaskılarıyla benzerlik ve farklarının daha iyi anlaşılmasına yardımcı olmaya çalışacağız.

(s. 3-4) “Acemistan’ın Horasan ilinde büyük bir şehir var idi ki mevkii gayet ferahfeza ve etrafı ve eknafı bağ ve bağçeler ile müzeyyen gayet dilgûşa olup cuybarı pek çok olduğundan her bağçede bir ırmak geçer ve suyun ceryanından hasil olan şırıltılar bül-

büllerin ruhfeza nağmelerine karışarak oraları cennet misal kılardı.

Bu şehir azim bir sahrada vakıa ve sahranın ortasından cereyan eden bir nehir şehrin letafetini ve havasının ciyadetini tezyid etmekte idi.

Havası latif, suyu leziz, bağ ve bağçesi kesir olan her memleket ahalisinin zevk ve sefaya mail ziyade olduğu gibi bu şehir behişt asanın ahalisi dahi zevk ve sefaya iyş ve işrete mail rical ve nasuvanın hüsn ve anı meşhur ve mahsuda mail idi.

Bu şehir-i latifin hükümdarı Mehmene Banu namında bir kadın idi. Çünkü adet-i memleketin idi ki hükümdar-ı sabıkın erkek evladı olmazsa kendinden sonra kalan kız evladı pederinin saltanatına varis olup hükümdar olurdu.

Mehmene Banu’nun birkaç akil, kâmil, fatin veziri olup idare-i memleket onların yed-i iktidarında bulunduğu cihetle gayet adilane ve akilane idare ettiklerinden ahali hal-i asudegi ve asayiş içinde yaşar ve adalet sayesinde mesudane hayatginar olurlardı.

Mehmene Banu’nun askerinin çokluğu civar şehirleri kendisine karşı mudaraya mecbur kıldığından her sene hediye takdimiyle tecdit ve teyyid sadıkanе musaret ederlerdi.

Mehmene Banu'nun evlâdı olmayıp ancak hemşiresinin Şirin namında bir kızını evlâd edinmiş ve fevkelâde bir muhabbetle anı bağına basmış idi.

Şirin, pek güzel bir simaya malik, hilal kaşlı, ahu gözlü, hokka ağızlı on üç, on dört yaşında bir dilber-i rana, bir afet-i bihata idi.

Beyit:

Devr-i Ademden beri gelmemiş dünyaya böyle güzel
İsmi Şirin, kendi şirin sözü şirin bir güzel.

(s. 10) Gazel:

Göz gördü gönül sevdi seni ey yüzü mahım
Kurbanın olam var mı benim bunda günahım.

.....

(s. 11) Şarkı:

Bir tuti hayalimde öper tûl-i cemalin
Gitmez göz önünden gözümün nuru hayalin
Karşımda dolaşmakta hayali rahi anın
Gitmez göz önünden gözümün nuru hayalin.”

(s. 12) Biçare Ferhat da şöyle cevap verdi:

Gözlerim yarı gözler
Gönlüm Şirin'i özler
Gel a sevgili yarım
Çıldirtacak bu sözler.”

20. *Ferhat ile Şirin*, Yazan: S. Tevfik, Naşiri İkbâl Kütüphanesi sahibi Hüseyin, İstanbul, 1930, 66 s. 4 resim. 19x13,5 cm.

Bu kitap Ferhad ile Şirin hikâyesi'nin Lâtin harfli Türkçe ilk baskısıdır. Kitap, daha önce basılmış olan taşbaskısı ve hurufat *Ferhad ile Şirin* nüshalarından sadeleştirilerek alınmıştır. Şiirlerde bazı değişiklikler yapılmış, kitabın dili

günümüz diline yaklaştırılmıştır. Eski yazı baskılarıyla karşılaştırma olanağı vermek için kitabın başlangıcını ve birkaç şiiri buraya alıyoruz.

“Raviler şöyle rivayet ederler ki eski zamanlarda İran’ın Azerbaycan eyaletinde, suyu ve havası güzel, bağlık bahçelik, ticaretgâh, büyük ve mamur bir şehir vardı. Erzen denilen bu şehrin ahali zengin, son derece zevk ve sefaya mail idiler.

O memleketin hükümdarı Mehmene Banu namında bir kadın idi. Babasının erkek evladı olmadığından o diyarın adet ve usulü üzre kendi hükümdar olmuştu. Mehmene Banu’nun babasından kalan çok akıllı ve tedbirli birkaç veziri vardı. Bunların akılâne tedbirleri, sayesinde memleket rahat huzur zenginlik ve safa içinde olup halk yiyip içmek ve eğlenmekten başka birşey düşünmüyordu.

Mehmene Banu’un gayet güzel bir kız kardaşı vardı. Bu kızın ismi Şirin idi. On üç, on dört yaşında olan Şiri’i görüpte hayran olmayan insan yoktu. Hüsnü cemalinin şöhreti, yalnız o vilayeti değil bütün İran’ı hatta cihanı tutmuştu. Şirin namı anılınca hurilerden daha güzel, perilerden daha dilber bir cemel timsali hatıra gelirdi.

Güya şair:

Devr-i Adem’den beri dünyaya gelmiş mi acep
İsmi Şirin kendi şirin bir güzel.”

(s. 10) “Şirin aşkın derdine düştü

Ah ile zari de Şirine düştü
Kısmet gününde pay yapılırken
Ferhad’ın aşkı da Şirin’e düştü.”

(s. 11) “Gözlerim gözler yarimi

Görse bu cismi zarimi
Belki rahmeyler elmasım
Teskine kalbi zarımı.

Benim derdi derunumdan haberdar olmayan bilmez
Cefayı çekmeyen âşık safanın kadrini bilmez.”

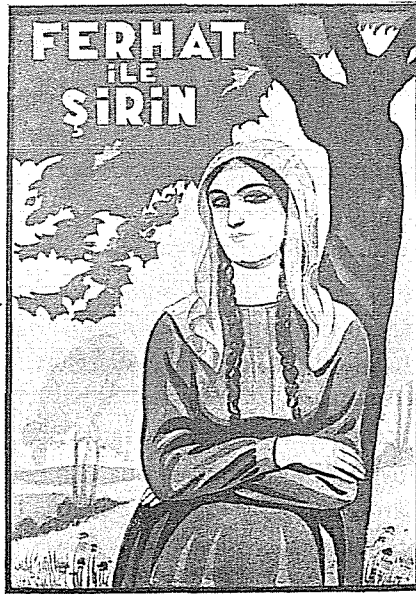
Diğer Ferhad ile Şirin Kitaplarından...

Ferhad ile Şirin hikâyesi eski yazıyla Behramzâde derlemesi olarak 1339/1923 yılında, İstanbul'da basılmıştır. Bu baskının kapağında yer alan resmin altında şu yazı vardır: "Şirin Hanımı eğlendirmek için tertip edilen bir müsamer." Genel olarak kitap kapaklarındaki resimlerin altına açıklama yazısı yazılmaz. Elimizdeki örnek ender rastlanan bir durumu da belgelemektedir.²²

Ferhad ile Şirin halk hikâyesi olarak basılıp elden ele geçerek okunduğu gibi gölge oyunumuz Karagöz'e de konu olmuştur. Hikâye metni Dr. H. W. Duda tarafından, Nazif Efendi'nin elyazma derlemesinden istinsah edilerek yayınlanmıştır.²³ Duda'nın verdiği bu metin daha sonra, Cevdet Kudret tarafından da imlâsı düzeltilip dipnotlar halinde açıklamalar eklenerek yayımlanmıştır.²⁴

21. *Ferhad ile Şirin*, Muharriri Behramzâde, (1339/1923)

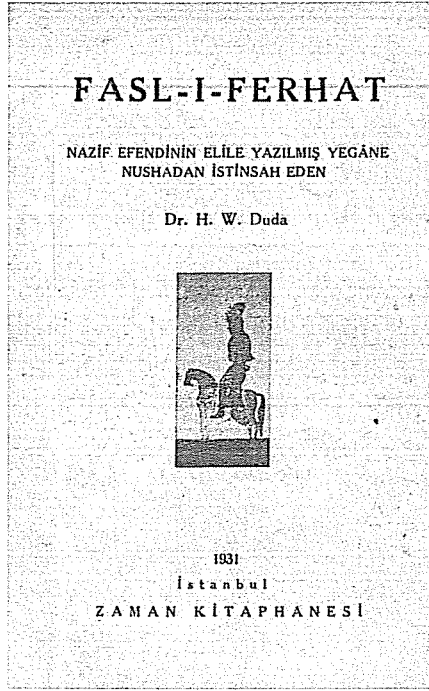
Satış yeri İkbâl kütüphanesi

22. S. Tevfik, *Ferhat ile Şirin* (1930)

22 Behramzâde, (Muharriri), *Ferhad ile Şirin*, Naşiri: Cemiyet Kitaphanesi, Necm-i İstikbal Matbaası, İstanbul, 1339/1923, 48 s.

23 Dr. H. W. Duda, *Fasl-ı Ferhat*, Zaman Kitaphanesi, İstanbul, 1931, 48 s. Duda iki yıl sonra bu konuda bir kitap daha yayınlamıştır. Bkz: Herbert W. Duda, *Ferhad und Schirin*, Praha, 1933.

24 Cevdet Kudret, *Karagöz*, Cilt: II, Bilgi Yayınevi, Ankara, Temmuz 1969, s. 101-144.

23. Prof. Dr. Herbert W. Duda, *Fasl-ı Ferhat* (1931)

24. Selâmi Münir, *Ferhat ile Şirin Hikâyesi*, (193)

Ferhad ile Şirin hikâyesi, Süleyman Tevfik tarafından taşbaskısı nüshalardan derlenip ufak tefek düzeltme ve değişikliklerle Lâtin harfli Türkçe olarak 1930 yılında basılmıştır.²⁵ Bunu Selâmi Münir'in 1937 yılında yayımladığı *Ferhat ile Şirin Hikâyesi* izler.²⁶ İstanbul Maarif Kitaphanesi tarafından, 1946 yılında yayımlanan *Ferhad ile Şirin* ise İkbâl Kütüphanesi yayınının aynısıdır.²⁷ N.B. tarafından derlenen hikâye, *Resimli Tam Ferhat ile Şirin* adıyla 1982 yılında yayımlanmıştır.²⁸ Büyüктаş da taşbaskısı *Ferhad ile Şirin* kitaplarıyla, A.C. tarafından yazılan 1330/1912 tarihli harf baskısı *Ferhad ile Şirin* kitabını karşılaştırarak yeni yazıya aktarmıştır.²⁹

Ferhad ile Şirin hikâyesinin, olayların Amasya'da geçtiği bir çeşitlemesi M. Faruk Gürtunca tarafından, şiirleri de zenginleştirilerek yazıya geçirilmiştir.³⁰

25 S.[üleyman] Tevfik, *Ferhat ile Şirin*, Naşiri İkbâl Kütüphanesi Sahibi Hüseyin, İstanbul, 1930, 66 s.

26 Selâmi Münir, [Yurdatap], *Ferhat ile Şirin Hikâyesi*, Sahip ve Naşiri: Yusuf Ziya Balçık Kitabevi, İstanbul, 1937, 69 s.

27 *Ferhad ile Şirin* (Kapakta: *Ferhat ile Şirin*), Halk Kitapları Serisi, Saz Şairleri Hikâyeleri, İstanbul Maarif Kitaphanesi, İstanbul, 1946, 48 s.

28 N.B. (Yazan), *Resimli - Tam Ferhat ile Şirin*, Şenyıldız Yayınevi, İstanbul, 1982, 48 s. resimli.

29 İsmail Büyüктаş, *Ferhat ile Şirin*, Can Yayınları, İstanbul, Ocak 1997, 107 s.

30 M. Faruk Gürtunca, *Ferhad ile Şirin*, (Kapakta: *Ferhat ile Şirin*), Sağlam kitabevi, İstanbul, 1982, 128 s.

25. Ferhat ile Şirin (1946)

Nâzım Hikmet, Ferhad ile Şirin hikâyesini, “bir çeşit masal” alt yazısıyla 3 perdelik bir oyun olarak kaleme almıştır.³¹ Nâzım’ın bu eseri yurt içinde ve dışında defalarca sahneye konmuştur. Örneğin 1983 yılında, Berlin’de, Schaubühne’de, Tuncel Kurtiz yönetiminde sahnelenmiştir.³² Aynı oyun İstanbul Devlet Tiyatrosu’nda, Yücel Erten tarafından 1999 yılında seyirciyle buluşturuldu.³³ Bu oyun baleye uygulanarak ilk kez 1961 yılında, “Ferhad ile Şirin, Bir Aşk Masalı” adıyla, Leningrad’da, Yuri Grigoroviç yönetiminde sahneye konmuştu. “Ferhad ile Şirin”, 3 perdelik bale olarak gene Yuri Grigoroviç tarafından, 2000 yılında, İstanbul Devlet Opera ve Balesi’nde sahnelenmiştir.³⁴

Ferhad ile Şirin hikâyesi gölge ve Karagöz oyunları arasında yer aldığı gibi halk tiyatrosunda ortaoyunu konusu da olmuştur. Cevdet Kudret, elyazması bir Ferhad ile Şirin orta oyunu metni yayınlamıştır.³⁵ Kukla oyunu olarak da, Uluslararası İstanbul Kukla Festivali gösterileri bağlamında, 11 Mayıs 1999 tarihinde, İstanbul’da, Küçük Sahne’de, Feyza Zeybek tarafından gösterilmiştir.

Kitap resimleriyle ilgili açıklama: Tanıtılan eski yazı kitapların sıra numaralarıyla resimlerin sıra numaraları aynıdır. Bir kitaptan birden fazla resim bulunduğu numaralar, örneğin, “5” ve “5a” şeklinde yazılmıştır. Resim elde edemediğimiz baskılarda sıranın bozulmaması için resim numarası atlanmıştır.

31 Nâzım Hikmet, *Ferhad, Şirin, Mehmene Banu ve Demirdağ Pınarının Suyu*, (Kapakta: *Ferhad ile Şirin*), Bir çeşit masal, Piyas 3 perde, (Baskıya Hazl. Memet Fuat), de Yayınevi, İstanbul, Eylül 1965, 82 s.

32 Ayşe Emel Mesçi, “Uyum ve Uyumsuz Üzerine”, *Cumhuriyet*, 24 Ocak 2005, İstanbul, s. 15.

33 Hayati Asilyazıcı, “Devlet Tiyatrosunda Ferhad ile Şirin”, *Bizim Gazete*, 15. Şubat 1999, İstanbul, s. 8.

34 Selmi Andak, “Olağanüstü Olay Ferhad ile Şirin”, *Cumhuriyet*, 18 Mart 2000, İstanbul, s. 14.

35 Cevdet Kudret, *Ortaoyunu*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Ankara, 1973, s. 304-334.